

LIBRIS | We know
books

BARRY
STRAUSS
RĂZBOIUL
TROIAN
O NOUĂ ISTORIE

Traducere din engleză
de Lia Decei

H HUMANITAS
BUCUREȘTI

<i>Nota autorului</i>	9
<i>Evenimente care au legătură cu Războiul Troian</i>	11
<i>Notă despre istoria antică și arheologie</i>	13

RĂZBOIUL TROIAN

Introducere	29
1. Război pentru Elena	43
2. Corăbiile negre pornesc la drum	63
3. Operațiunea „Cap de pod”	85
4. Asaltul zidurilor	107
5. Războiul murdar	125
6. O armată în derivă	143
7. Câmpurile morții	160
8. La adăpostul întunericului	175
9. Șarja lui Hector	190
10. Călcâiul lui Ahile	207
11. Noaptea calului	220
Concluzie	233
<i>Glosar de nume proprii</i>	241
<i>Note</i>	251
<i>Note despre surse</i>	275
<i>Mulțumiri</i>	299
<i>Indice</i>	301

Ea este scânteia care a pornit războiul. Elena este îmbrăcată¹ într-o tunică (*chiton*) și pe deasupra poartă un *peplos** din stofă de lână ușoară, țesută cu îndemânare de sclave, cu dungi negre, gri-maronii și purpurii, moale și strălucind de la uleiul cu care e tratată. Partea de sus este îndoită și îi acoperă ca un fel de mâneci brațele, dar lasă la vedere pielea antebrățelor, de culoarea perlei. La încheieturi poartă brățări de aur în spirală. Două fibule de aur prind pe umeri veșmântul și îi împodobesc decolteul. Corsajul mulat și centura de aur îi scot în evidență sânii generoși. Chipul îi este încadrat de părul lung, dat cu ulei pentru a-i oferi strălucire și prins cu o panglică împodobită cu bijuterii. Are o coafură elegantă: cărlionți prinși cu agrafe și zuluți pe frunte și bucle lungi, lucioase, care îi cad până în talie. Slujnicele îi aranjează părul roșcat în fiecare dimineață și în fiecare seară cu piepteni de fildeș. Obrajii ei strălucesc; sunt sănătoși, dar au și puțin fard roșu, iar ochii luminoși sunt scoși în evidență de kohlul aplicat cu grijă. Este delicat

---

* *Chitonul*, scurt de obicei, dar și lung, era purtat pe corp, un dreptunghi de pânză, în general de lână, cusut pe o parte și ținut pe umeri de fibule (agrafe sau broșe). *Peplosul* – un dreptunghi mare de pânză – nu era cusut, ci drapat și ținut pe umeri de fibule și în talie de o centură (n. tr.).

parfumată cu o esență de ulei de iris și garoafă. Dragostea se ține după ea ca un cățeluș, ca să cităm un proverb hitit.²

În seara aceasta însă, o urmărește un bărbat. Paris, prințul Troiei, a venit în Grecia; a construit corăbii noi special pentru această ocazie. Știe că trebuie să facă o impresie bună, pentru că Troia și Grecia erau rivale, și grecii știau să profite de orice semn de slăbiciune. De asemenea, Paris trebuia să se arate cât mai diplomat. Acceptând ospitalitatea regelui Spartei, Menelau, Paris avea obligația tacită să se comporte ca un gentleman. Dar în dragoste și în război totul e permis.

Imaginați-vă prima întâlnire dintre Elena și Paris, la un banchet oficial în onoarea lui, fără îndoială în palatul lui Menelau³, care se înălța cu siguranță printre pini, pe dealurile bogate ale Lacedemoniei, ținutul dimprejurul Spartei⁴. Oaspeții stau în sala tronului, o încăpere înaltă, cu patru coloane în jurul vetrei centrale, din care fumul se ridică și ieșea printr-o deschizătură în tavan.⁵ Străji înarmate stau pe lângă pereții împodobiți cu fresce reprezentând scene cu lei care vânează căprioare și grifoni stând de pază. După o procesiune și ofrande aduse zeilor, oaspeții se așază pe scaune cu ținte de argint. Paris stă pe locul de onoare, între rege și regină.

Paris și Menelau erau îmbrăcați probabil cu tunică de in și pe deasupra cu mantie dintr-o țesătură fină de lână, prinsă cu centură. Menelau avea probabil o diademă, preferată de greci ca semn al regalității, în timp ce Paris purta tiara cu coarne a regilor din Anatolia. Fiecare avea un inel de aur cu pecete. Menelau purta probabil părul lung până la umeri și o barbă scurtă, fără mustață. Paris s-ar putea să fi fost ras după moda hitită, dar cu părul lung prins într-o coadă la spate. Regii și nobilii greci purtau sandale de piele, în vreme ce Paris era încălțat cu cizme, ca un rege anatolian.

Servitori desculți zoreau de colo-colo cu opaite cu ulei și ulcioare și cupe de aur și argint pentru ritualul spălării mâi-

nilor. Apoi este adusă mâncarea, Miere, smochine și pâine, dar și cea mai fină carne din cămările regale: miel, ied, porc, iepure, căprioară sau porc mistreț. Pentru un oaspete de vază aparținând unei case regale, se servea pește. În Grecia, și oamenii simpli aveau carne pe masă, dar peștele era hrana regelui. Pescuitul era o muncă grea, transportul pe uscat era scump, iar peștele nu era la fel de ușor de păstrat precum carnea.

Ca să alunece mai bine, mâncarea era însoțită de alcool. Băutura preferată era un fel de cocktail, amestecat într-un vas mare, de vin, bere și hidromel, probabil cu gust de rășină de pin; vinul cu rășină era deja popular în Grecia în Epoca Bronzului. Petrecăreții beau din cupe cu două toarte și cu picior, puțin adânci, făcute fie din cea mai fină ceramică pictată, fie din argint sau aur. Un aed, care cânta din liră, îi distra pe participanții la banchet cu un cântece eroic. Poate că Elena și Paris au schimbat primele cuvinte în timp ce la masă se serveau smochine și miel.

Pesemne că au vorbit în limba greacă. Limba vorbită la Troia era probabil luvita, principala limbă din sudul și vestul Anatoliei, ori palaica, principala limbă din nord. Ambele erau limbi indo-europene, strâns înrudite cu hitita. Însă limbile străine erau cu siguranță foarte răspândite într-un nod comercial precum Troia, mai ales greaca, vorbită de negustori și de olari, ca și de aristocrații care încheiaseră căsătorii cu nobilii anatolieni. Se pare că elita Troiei era bilingvă: aveau nume în ambele limbi, ca și Paris însuși – poate că Homer a redat în greacă un nume luvit, *Pari-zitis*⁶; numele grecesc era Alexandru. Elita din Troia era în largul ei în lumea greacă și în afara ei, inclusiv în palatul lui Menelau.

De fapt, se pare că grecii și troienii aveau relații de prietenie și au rămas prieteni timp de mai multe generații, pentru că aceste legături erau benefice pentru afaceri și erau prestigioase. Să ne gândim la regatul grec Pylos, de la vest

de Sparta, unde textele în Liniar B menționează un comandant militar numit „Troianul”⁴⁷ și o persoană care luase în arendă un lot de pământ numită „Femeia troiană”⁴⁸. Aceste nume s-ar putea să fi fost date pentru a marca o prietenie internațională, la fel cum mai târziu un atenian prieten al Spartei l-a numit pe fiul său „Lacedaemonius”⁴⁹, adică „Spartanul”.

Unele surse antice insistă că Menelau urma să plece în străinătate: o afacere urgentă îl chema în Creta. Dacă a lăsat-o într-adevăr pe Elena singură cu Paris, atunci Menelau a fost un soț nesăbuit – sigur cunoștea povestea lui Cronos, care avusese încredere în Rhea, iar ea profitase de el ajutându-și fiul, pe Zeus, să-l înlăture pe bătrân. Menelau ar fi trebuit să fie mai atent la sentimentele Elenei; alții au fost cu siguranță.

O remarcă indiscretă a unui ambasador grec, o scrisoare de la o iscoadă, un cântec obscen dintr-o tavernă din Troia: vreo astfel de aluzie la nefericirea Elenei l-ar fi putut îndemna pe Paris să acționeze. Regina Spartei avea ochi alunecoși, iar Paris dorea să se facă remarcat. Iubea femeile, și se purta cu ele cu aceeași îndemânare cu care-și mânua faimosul arc. Dar cu Elena și-a găsit nașul.

După spusele lui Homer, Elena era pasională, inteligentă și manipuloare. Ne povestește că era destul de iute de mână cât să verse o poțiune în băutura unui bărbat fără ca acesta să observe. Avea un fel aparte de a se rezema de spătarul scaunului și de a-și întinde picioarele pe un taburet, ca și cum ar fi fost un judecător gata să pronunțe sentința ori o pisică gata să sară. Chiar dacă era favorita Afroditei, zeița iubirii, Elena nu era jucăria nimănui. Deși tânără – împlinise douăzeci de ani –, Elena nu era lipsită de experiență. Era prințesă, fiica regelui Tindar al Spartei ori, în unele versiuni ale mitului, fiica lui Zeus; mama ei era Leda sau Nemesis.

Acesta este mitul, dar puterea anumitor regine din Epoca Bronzului este un fapt istoric. Și nicăieri nu e mai adevărat decât în Anatolia. Ținut al zeiței-mame, Anatolia era veritabila patrie a femeilor puternice. Arheologia nu a documentat încă o regină puternică în Grecia; în situația curentă a dovezilor, trebuie să privim spre est ca s-o găsim. Și poate că așa a făcut și Elena. Probabil că era ambițioasă, și a văzut Troia ca pe un loc ce îi oferea libertate și putere.

Paris al lui Homer este arătos și îndrăgostit. Este stilat, sprinten, athletic și un arcaș talentat. Istoria dă credibilitate acestei imagini a lui. Anatolienii erau arcași faimoși. Troia era mai veche decât orice altă cetate din Grecia, așa că troienilor le era ușor să folosească farmecul Lumii Vechi când erau pe țărmul îndepărtat al Mării Egee. Dar pe cealaltă față a monedei se află stereotipurile grecești referitoare la efeminații orientali, și, într-adevăr, Homer îl prezintă pe Paris cam laș în bătălie. Nu există îndoială că Paris cel adevărat era fermecător și escroc, ceea ce cu siguranță nu era neobișnuit într-o țară de samsari de cai.

Dar „farmecul“ nu este cuvântul care ne vine în minte în cazul lui Menelau. Elena îi laudă inteligența și frumusețea, dar asta numai după ce fusese târâtă de la Troia înapoi la Sparta și dorea să-i reintre în grații, deși el nu se mai lasă păcălit¹⁰. Fără îndoială că descrierea lui Menelau din *Iliada* este mai aproape de adevăr. Era un războinic vânjos, avea părul roșu, ușor de remarcat. Era un vorbitor simplu și direct.¹¹ Nu știm nimic despre felul în care cânta la liră ori despre cum se descurca la dans, așa cum știm despre rivalul lui, Paris¹². În luptă, Menelau era mediocru, incapabil să ia gâtul dușmanului, ca să nu mai vorbim despre înfruntarea campionului Hector – așa cum a pretins mai târziu că ar fi făcut-o. Era genul de războinic pe care textele egiptene îl numesc „slab“ ori „vrednic de dispreț“¹³. Zeul Apollo

il caracterizează printr-o insultă devastatoare: Menelau este un „sulițaș moale”¹⁴. Era, de fapt, ușor ridicol.

Ea pune pe seama unei pasiuni de nestăpânit decizia de a-și părăsi casa, soțul și fiica, Hermione, pentru Paris. Dar așa spun și împătimiții de jocuri de noroc când povestesc cum au pierdut o sumă mare de bani. Adevărata Elena, se poate bănuși, știa exact ce făcea.

Nici Paris nu era înnebunit de dragoste. Răpirea Elenei s-ar putea să fi avut mai mult de-a face cu politica decât cu dorința. Luând-o pe Elena, Paris a făcut un raid fără vărșare de sânge în teritoriul inamic. Poate că nu avea o bună reputație, dar nu era un om neînsemnat: ținta lui era să o folosească pe Elena ca să obțină o poziție importantă în casa regală a Troiei, iar pentru țara lui, o poziție pe scena internațională. Până la urmă, și scopul ei era să se folosească de el, așa că acest cuplu adulterin semăna mai degrabă cu Juan și Evita Perón decât cu Romeo și Julieta.

Cititorul modern îl privește cu scepticism pe Homer. Cu siguranță, un eveniment de anvergura Războiului Troian trebuie să fi fost ceva mai mult decât un caz de răpire a unei neveste. Și în Antichitate unii gândeau la fel, iar istoricul grec Herodot¹⁵ (cca 485 – cca 425 î.Hr.) cita opinia că grecii s-au purtat prostește făcând atâta caz de Paris și Elena și pornind la război pentru asta. Și așa ar fi fost, dacă singura cauză a Războiului Troian ar fi fost frumoasa soție a lui Menelau. De fapt, grecii aveau multe motive să pornească la război împotriva Troiei, implicând atât politica internă, cât și politica externă.

Cu toate acestea, Homer nu se înșală, ci este pur și simplu autentic. Epoca Bronzului era o epocă în care lucrurile erau înfățișate mai degrabă în termeni personali decât abstracti. În loc de dreptate, securitate sau orice altă problemă care ar face parte astăzi dintr-o dezbatere despre război, în Epoca Bronzului exista tendința de a vorbi despre familie

și prietenie, crimă și pedeapsă. Regii din Orientul Apropiat proclamau în inscripțiile lor¹⁶ că luptau pentru a se răzbuna pe dușmanii lor și pe rebeli; luptau cu aceia care se lăudau sau care îi duceau cu vorba ori cu aceia care nu respectau hotarele sau își ridicau arcul împotriva aliaților regelui; ei luptau pentru a-și lărgi hotarele și a aduce daruri prietenilor loiali. Un rege hitit spune¹⁷ că dușmanii lui l-au atacat când a urcat pe tron pentru că îl considerau tânăr și slab – greșeala lor! Aliații sunt vasali ai regelui, obligați să aibă aceiași prieteni și dușmani ca regele.

Să luăm în considerare un exemplu din Canaan din anii 1300 î.Hr.¹⁸ Atunci când fiii conducătorului din Shechem i-au cerut unui înalt demnitar din Megiddo să se alăture campaniei lor militare împotriva cetății Jenin, ei au pus problema în termeni personali: cauza războiului, au spus, era uciderea tatălui lor de către locuitorii din Jenin. Dacă nu ar fi vrut să-i ajute, ar fi luat-o tot personal, iar fiii ar fi devenit dușmanii cetății Megiddo.

În consecință, trebuie să ne așteptăm ca în Epoca Bronzului cauzele Războiului Troian să fie exprimate în termeni personali: asasinat, rebeliune sau chiar răpirea soției, mai degrabă decât agresiune, competiție, resentiment, lăcomie și insecuritate, aspecte care au stat la baza Războiului Troian. Dar acești factori existau. Pot fi identificați în descoperirile arheologice grecești și troiene și în documentele hitite și nu numai din Orientul Apropiat. Să începem cu textele.

Ambele tabere au văzut cum conflictul între Troia și Grecia devenea iminent. Textele hitite vorbesc despre un val tot mai mare de tulburări în anii 1200 î.Hr. În jurul anului 1280 î.Hr., Troia a renunțat la politica ei tradițională de izolare trufașă și a încheiat o alianță cu hitiții. Regele Troiei, Alaksandu¹⁹, era foarte bogat, dar nu avea suficientă putere militară pentru a-și apăra pământurile, orașele, podgoriile, locurile de treierat, câmpiile, vitele și oile, fără a mai

pomeni soția, concubinele și fiii – ca să folosim termenii tratatelor hitite. Hitiții, în schimb, căutau mereu aliați în vestul turbulent al Anatoliei, o regiune care îi distrăgea de la principalele interese din sud și est.

Așa că Troia a devenit ceea ce hitiții numeau un „slujitor războinic”²⁰, adică un stat vasal al hitiților cu responsabilități militare, având în schimb promisiunea protecției militare hitite. Dar, odată cu trecerea timpului, puterea hitiților a intrat în declin, probabil din cauza unui război civil între diversele ramuri ale dinastiei conducătoare. Și grecii puneau presiune pe Troia, așa cum se poate vedea dintr-o scrisoare din circa 1250 î.Hr. trimisă de regele din Ahhiyawa – adică Grecia – către regele hitiților. Destinatarul era probabil Hattushilish III (1267–1237 î.Hr.). Numele regelui grec care a trimis scrisoarea nu este cunoscut. Probabil că domnea la Theba. Un cercetător a descoperit în text o referire la un nume faimos în mitologia greacă: Cadmos²¹, primul rege legendar al Thebei. Totuși, cea mai mare parte a oamenilor de știință resping această ipoteză.

Subiectul scrisorii este controlul asupra insulelor de pe coasta Anatoliei, probabil insulele din nord-estul Mării Egee Lemnos, Imbros și Samothrace. Cu mult timp în urmă, spune scrisoarea, Cadmos și-a măritat fiica cu un rege anatolian care stăpânea aceste insule. Conform regelui grec, insulele îi aparțineau lui, nu hitiților. Să remarcăm că, după moda tipică Epocii Bronzului, afacerea este exprimată în termeni personali și familiari. Problema nu este legea internațională, ci moștenirea.

Să observăm, de asemenea, că orice conflict între Grecia și Hatti referitor la aceste insule trecea chiar prin Troia. Și mai era un conflict, care se punea la cale în sud. Fratele regelui grec, un bărbat pe nume Tawagalawa²² – Eteocle, în greacă? –, făcea presiuni din Milet, ajutând un rebel hitit și încercând să-l facă pe Hattushilish III să-i dea lui Tawa-

galawa/Eteocle un fief în Anatolia de vest. Nu la multă vreme după aceea, un alt rege al Troiei, pe nume Walmu²³, a fost obligat să fugă din cetate, se pare că după o lovitură de stat. Pentru că Walmu era vasalul lui, regele hitit Tudhaliya IV (1237–1228 î.Hr.) a vrut să-l repună pe tron. Dar Walmu se afla în mâinile unui alt rege, vecin cu Troia. Nu știm cum au evoluat lucrurile și putem doar să ne întrebăm de ce avusese loc lovitură de stat la Troia. A fost pur și simplu o luptă pentru putere, ori a fost vorba despre un principiu? Și acest principiu avea oare legătură cu relațiile dintre troieni și greci?

Numele grecesc al lui Paris – Alexandru – ar putea însemna că descindea din regele Alaksandu, care a încheiat alianța Troiei cu hitiții. Cu siguranță, misiunea lui Paris s-a confruntat cu o problemă similară: cum ar putea Troia să dobândească securitate maximă cu un cost minim și fără un risc prea mare? Răspunsul său a fost să-și trateze dușmanul ca pe un șef de bandă rivală, a cărui putere depindea de onoarea lui și a cărui onoare însemna să-și controleze femeia cel puțin. Uluiți și luați pe nepregătite, grecii certareți trebuiau fie să se unească – ceea ce era în sine un lucru deloc neînsemnat – și să poarte un război crâncen, fie să accepte un foarte mare și ușor dobândit triumf al Troiei. Paris s-a dovedit foarte abil.

Însă și Menelau cunoștea regulile. El s-a dus la război nu pentru că patul lui rămăsese gol, ci pentru că viitorul îi era nesigur. Paris îi pusese coarne regelui și, în plus, abuzase de ospitalitatea lui. Troianul se purtase ca un jucător care trișează fără jenă sub ochii proprietarului cazinoului. Dacă nu îl pedepsea pe Paris, Menelau putea fi considerat o țintă ușoară. Pentru că el conducea Sparta prin căsătorie, nu prin naștere; dacă nu o obliga pe soție să se întoarcă, ar fi putut fi nevoit să înfrunte un rival la tron. Însă Menelau avea o mare problemă: vistieria era aproape goală, din cauza Elenei, care fugise la Troia cu o adevărată comoară.

LIBRIS | We know books

Nu se știe cât a luat cu ea Elena; cu siguranță nu bani gheață, de vreme ce monedele nu fuseseră încă inventate. Comoara includea cel puțin zestrea ei, care trebuie să fi fost substanțială, fiindcă era prințesă moștenitoare. Cine știe ce altă pradă au luat ea și Paris când au plecat – era vorba cu siguranță de bogății nemaivăzute. Aurarii greci erau faimoși, și capodoperele lor se numărau printre cele mai bine cotate pe piața internațională. Regilor greci și reginelor le plăceau vasele și cupele de aur și argint, pumnalele de bronz incrustate cu aur, cerceii de aur masiv, inelele de aur masiv cu chihlimbar sau lapislazuli, fibulele de argint decorate cu capete de aur, plăcuțele și pieptenii de fildeș, diademele și brățările de aur, colierele de aur cu pandantive din pietre prețioase. Erau lucrate cu o mulțime de torsade și rozete și decorate cu o galerie de frunze de iederă, brândușe, scuturi în formă de opt, tauri, lei, vânători, zei și preoți. Era o colecție adunată de generații, visul oricărui hoț.

Așadar, Paris nu numai că a șters-o cu regina Spartei, ci și cu vistieria acesteia. Mai târziu, Paris descrie Războiul Troian ca pe o luptă

pentru-Elena și-odoarele toate.²⁴

Agamemnon repetă aceste cuvinte. Homer era mult prea pragmatic pentru a reduce războiul la o poveste de iubire.

Și politica regională a jucat un rol. Mycene, unde domnea Agamemnon, era cel mai puternic regat din Grecia, dar celelalte state grecești puteau urma căii proprii, iar în cultura războinicului din epocă asta însemna sânge. În jurul anului 1250 î.Hr., marea cetate Theba fusese prădată de o armată care, deși în mare parte provenea din alte regate grecești, își avea rădăcinile într-o dispută dinastică tebană. Cu siguranță că Agamemnon ar fi preferat să-i unească pe greci împotriva Troiei decât să-i vadă luptându-se între ei.